

BANVALLEN I STÄKET

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom stadslager
L2017:9171, fastigheten Stäket 52:1, Järfälla socken och kommun, Stockholms län

ÅSA BERGER

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3582

ARKEOLOGIKONSULT
Karins väg 5
194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Del av arbetsområdet vid Stäket. I den röda byggnaden i bakgrunden låg Stäkets lanthandel mellan 1930 och 1968. Foto från nordväst.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:
Fastighetskartan: © Lantmäteriet
Terrängkartan: Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2023
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

BANVALLEN I STÄKET

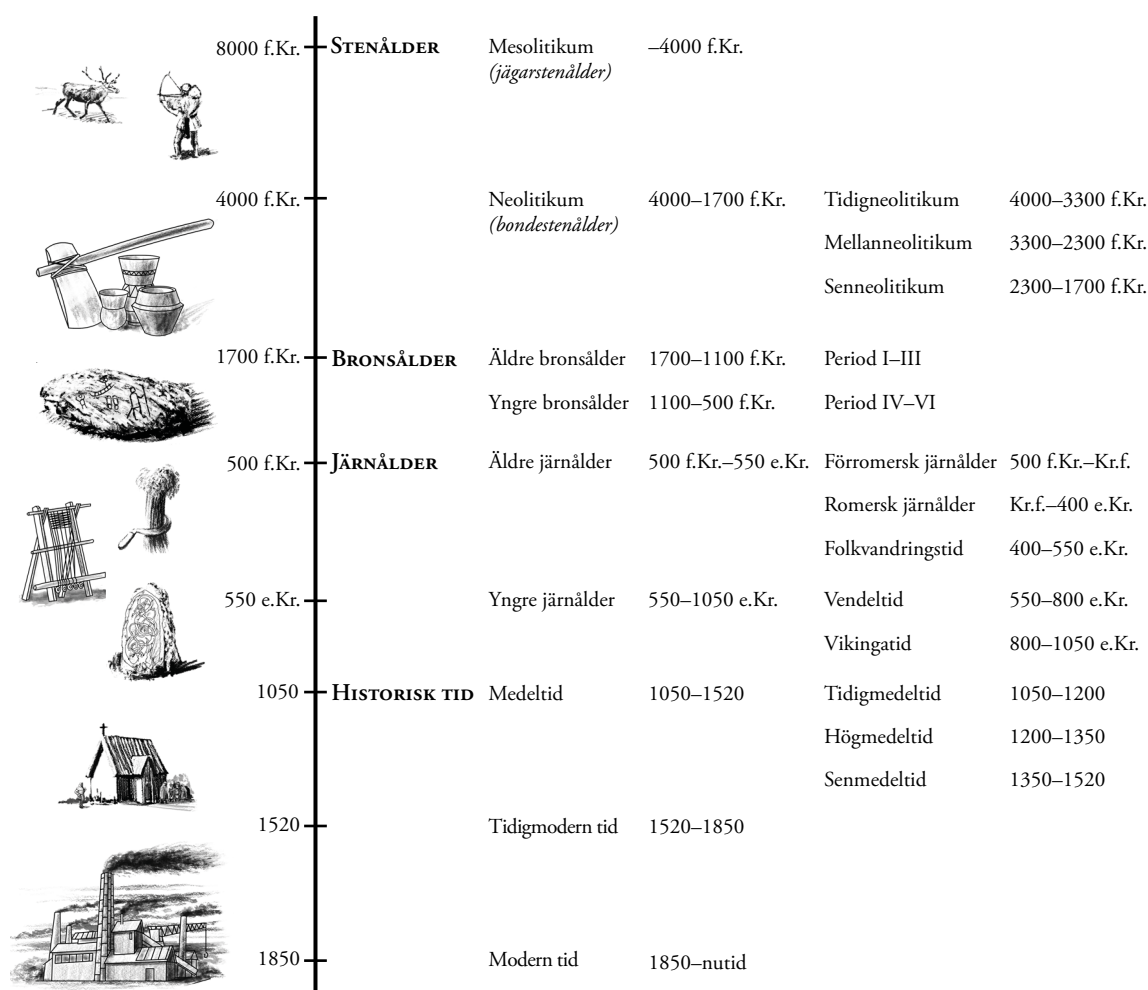
Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom stadslager
L2017:9171, fastigheten Stäket 52:1, Järfälla socken och kommun, Stockholms län

ÅSA BERGER

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3582

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	7
BAKGRUND	7
GENOMFÖRANDE	9
RESULTAT	10
REFERENSER	12
Litteratur	12
Digitala källor	12
Kartor	12
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	13
BILAGOR	14
Bilaga 1. Schakt	14

Figur 1. Platsen för den arkeologiska undersökningen i Stäket. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

INLEDNING

I samband med att Trafikverket planerade byggnation av ny väg och öppningsbar bro över Almarestaket (figur 1) utförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning (Lst dnr 431-1565-2022). Arbetet utfördes

vid två separata tillfällen, dels då befintliga brunnar skulle rivas i april 2022, dels då provgropar för markprover skulle grävas i mars 2023. Syftet var att på ett vetenskapligt sätt dokumentera fornlämningen.

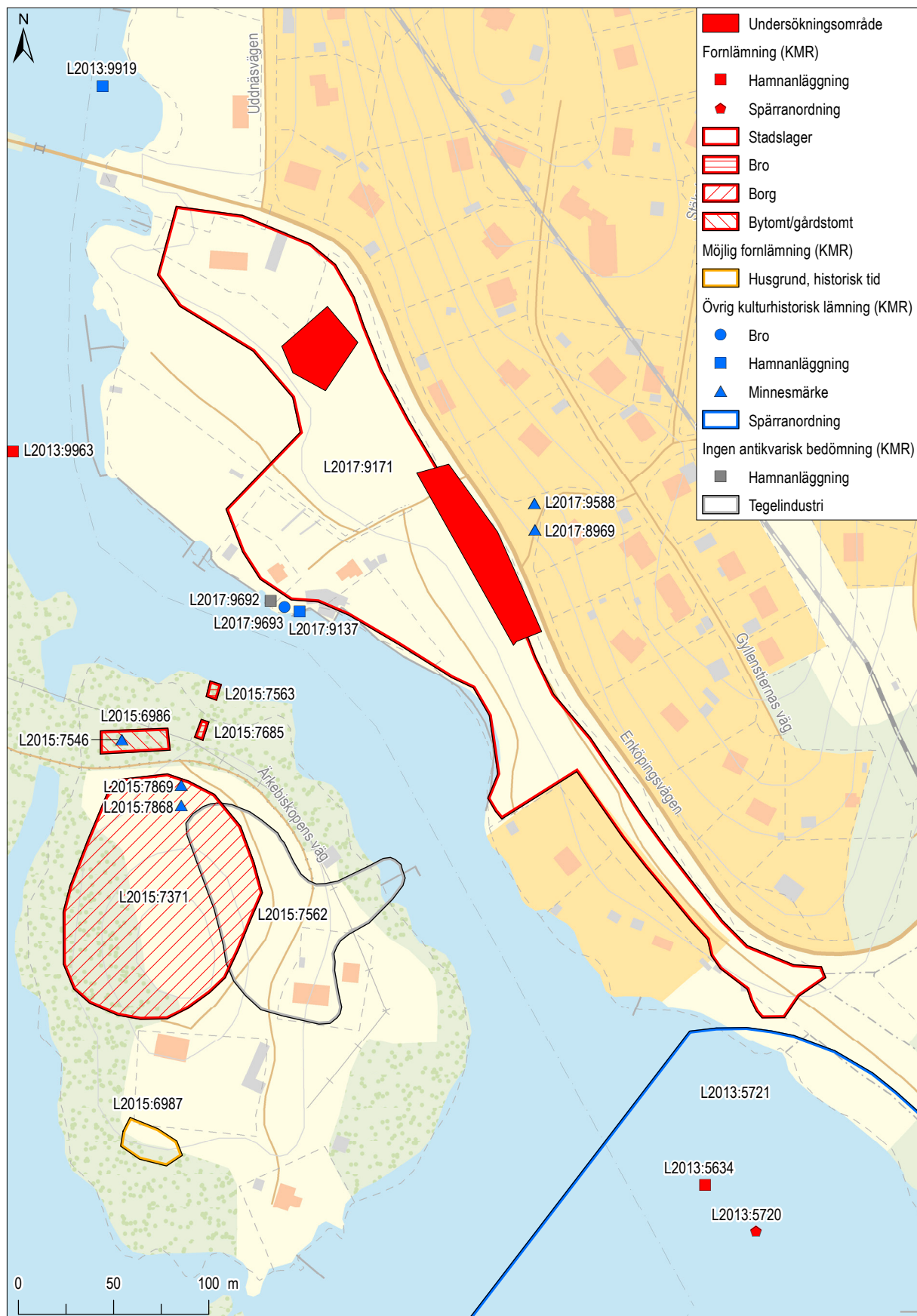
BAKGRUND

Undersökningen utfördes inom stadslager L2017: 9171, som utgörs av ett område där en småstadsbildning uppstod under 1620-talet. Platsen ligger vid det smalaste partiet i farleden upp mot Sigtuna och utgjorde därmed en strategisk plats (figur 1). Området gick under 1600- och 1700-talet under namnet Stäketfläcken och beboddes av hantverkare

av olika slag. Någon gång under 1700-talet tycks den lilla stadsbildningen ha tynat bort, och området användes sedan främst som odlingsmark. På en karta över platsen från 1801 syns endast enstaka byggnader, och marken nyttjas till största del som åker- och ängsmark (figur 2; Berger 2019 & 2021). I anslutning till stadslagret finns också en

Figur 2. Undersökningsområdet på en karta över Stäketfläcken från år 1801. Skala 1:3 000.

Figur 3. Undersökningsområdet med närliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:3000

del vattenanknutna lämningar och på andra sidan sundet ligger bland annat ruinerna efter S:t Eriks medeltida borg samt lämningar från tegelindustri, en bytomt/gårdstomt och en husgrund från historisk tid (figur 3). En mer djupgående redogörelse för platsens historia finns i de två rapporter som Arkeologikonsult skrivit tidigare (Berger 2019 & 2021).

I slutet av 1800-talet byggdes järnväg med en bro över sundet. Spåret och bron som tidigare togs ur bruk efter utbyggandet av Mälarbanan 1990–2001.

I området har flera arkeologiska undersökningar utförts (Andersson & Fredholm 2016; Werthwein 2017; Berger 2019 & 2021). I samband med en arkeologisk kontroll som Arkeologikonsult utförde 2018 konstaterades att det inom stadslagrets sydöstra del fanns rester av både kulturlager och daterande fynd från 1600-talets första hälft (Berger 2019). Detta ledde till att lämningen registrerades som fornlämning i stället för övrig kulturhistorisk lämning. Vid detta tillfälle justerades också lämningens utbredning i nordväst där en äldre strandlinje som överensstämde väl med de historiska kartorna påträffats (Werthwein 2017).

GENOMFÖRANDE

Fältarbetet utfördes på två olika platser vid två olika tillfällen (figur 4), vid varje tillfälle närvarade en arkeolog. Schakten och provgroparna dokumenterades genom inmätning med GPS, fotografering

och skriftlig beskrivning. Inmätningar och beskrivningar överfördes sedan till ett GIS-baserat verktyg (SiteWorks) för vidare bearbetning.

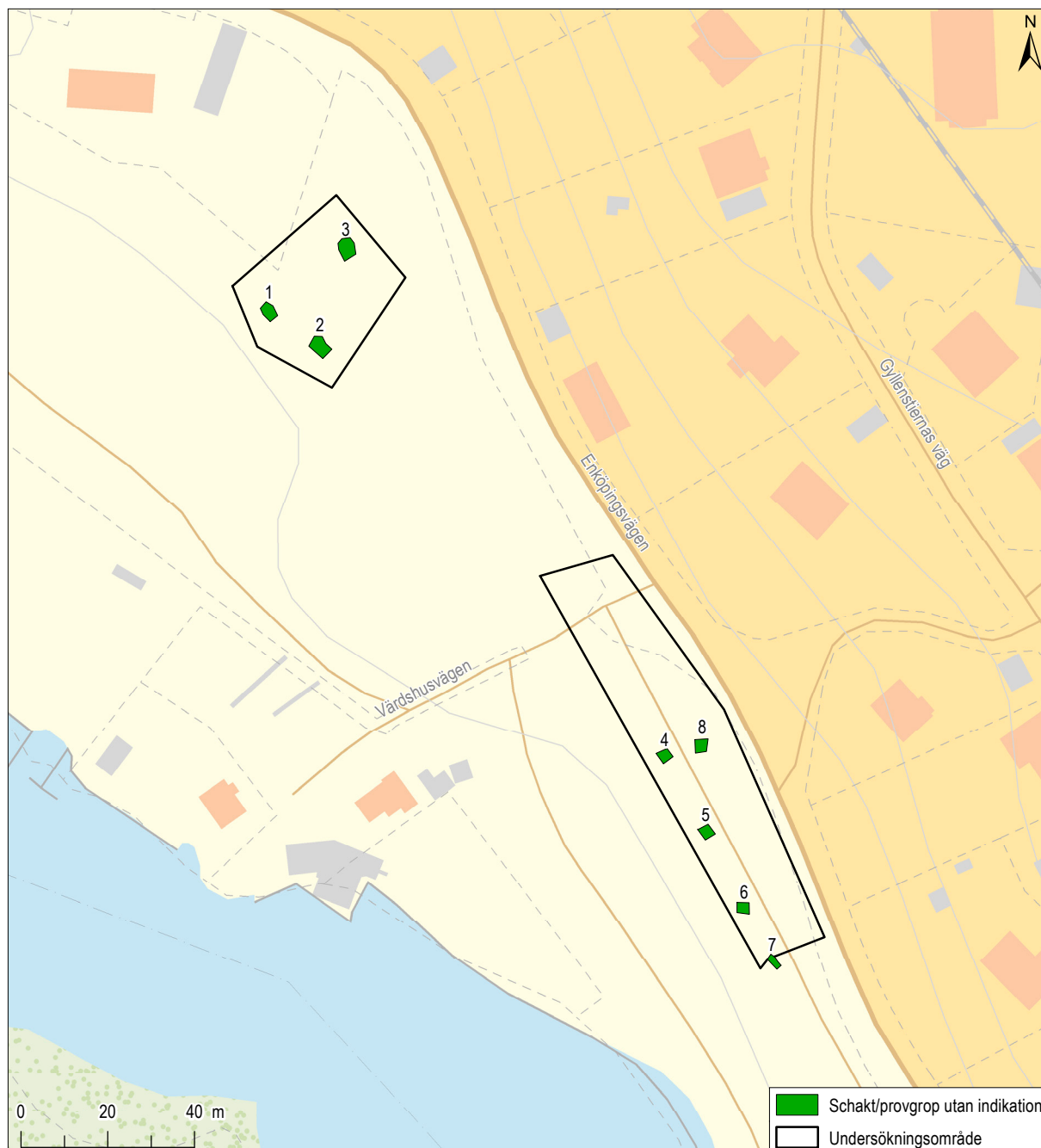

Figur 4. Vårvintermorgon i arbetsområdet vid Stäket, april 2022. Foto från norr.

RESULTAT

Sammanlagt grävdes åtta schakt och provgropar med ett djup på cirka 1–2 meter (figur 5 och bilaga 1). Vid undersökningen påträffades inga spår av Ståketfläckens stadslager, såsom konstruktioner eller lager eller

något annat av antikvariskt intresse. Provgroparna grävdes endast i det material som påförts vid tidigare byggnation (figur 6 och 7). Undersökningen föranledde inga förändringar i Kulturmiljöregistret.

Figur 5. Schakt och provgropar inom undersökningsområdet. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 500.

Figur 6. Provgrop 4 för markundersökning, mars 2023. Foto från väster.

Figur 7. Schakt 2 för brunn i april 2022. Foto från söder.

REFERENSER

Litteratur

ANDERSSON, K & FREDHOLM, M. 2016. *Almarestäket – Erikssund. Arkeologisk utredning och marin-arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inför utbyte av vägbroar vid Almarestäket och Erikssund, väg 841 respektive väg 263, Upplands-Bro, Järfälla och Sigtuna kommuner, Stockholms län*. Arkeologistik rapport 2016:33.

BERGER, Å. 2019. *Stäketfläcken – en stad vid Stäksundet. Arkeologisk kontroll av ledningsschakt inom L2017:9171, fastigheten Stäket 52:1, Järfälla socken och kommun*. Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3229.

BERGER, Å. 2021. *”Lagdt under embetsmännerne som bygt hafvuer på Stäketfläcken”. Arkeologisk förundersökning inom stadslager L2017:9171, fastigheten Stäket 1:1 och 52:1, Järfälla socken och kommun, Stockholms län*. Rapporter från Arkeologikonsult 2021:3551.

WERTHWEIN, G. 2017. *Stäketfläcken. Arkeologisk utredning etapp 2 inför planarbete. Stäketfläcken, Järfälla kommun, Stockholms län*. Arkeologistik rapport 2017:33.

Digitala källor

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)
Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

BONÄS NR 1, 1801
Eds socken, Stockholms län
Aktbeteckning A20-4:1
Lantmätare Jeremias Lifman

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3582
Länsstyrelsens diarienummer:	431-1565-2022
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2021-12-06
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen Stockholms län
Uppdragsnr i KMR:	202200241
Företagare:	Trafikverket
Län:	Stockholm
Landskap:	Uppland
Kommun:	Järfälla
Socken:	Järfälla
Fastighetsbeteckning:	Stäket 52:1
Berörda lämningar, KMR:	L2017:9171
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Utförandetid, fältarbete:	4 april 2022 samt 6 mars 2023
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH2000
Projektledare:	Åsa Berger, Sverker Holmqvist
Rapportansvarig:	Åsa Berger
Fältpersonal:	Åsa Berger, Sverker Holmqvist
Planer och layout:	Ida Söderström
Kvalitetssäkring:	Johan Blidmo
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

BILAGA 1. SCHAKT

Schakt	Objekt	Djup (m)	Area (m ²)	Beskrivning
1	Schakt/provgrop utan indikation	2,00	10,00	Makadam 0,5 meter tjocklek sedan följde gråbrun sand med större och mindre stenar. Något lerinslag mot botten. Längst österut påträffades ett gasledningsschakt.
2	Schakt/provgrop utan indikation	1,60	15,00	Efter 0,5 meter makadam följde 0,5 meter rödbrun sand och därefter gråbrun sand med inslag av större och mindre sten tillsammans större block av armerad betong. Mot botten något lerinslag.
3	Schakt/provgrop utan indikation	2,00	16,00	Efter 0,4 meter makadam följde ned till botten sprängsten blandat med grus och gråbrun lera.
4	Schakt/provgrop utan indikation	1,50	7,00	Omrörda massor utan tydlig lagerföljd. Sand, grus, matjord och stenar samt trärötter. Gammal, avgrävd elkabel i botten.
5	Schakt/provgrop utan indikation	1,50	8,00	Omrörda massor utan tydlig lagerföljd. Sand, grus, matjord och stenar samt enstaka större block. Stående betongfundamnet till stolpe i botten.
6	Schakt/provgrop utan indikation	1,50	7,00	Omrörda massor utan tydlig lagerföljd. Sand, grus och flera stora, spräckta stenar. En del plats-skräp. Elkabel i botten.
7	Schakt/provgrop utan indikation	1,50	4,50	Omrörda massor utan tydlig lagerföljd. Sand, grus och stenar.
8	Schakt/provgrop utan indikation	1,00–1,15	8,50	Lera samt rundade stora stenar. I botten framkom en yta med lagda slaggblock.

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3582